

Μεταφράζοντας την ένταση: μεταφραστικές στρατηγικές για την απόδοση του ιδεολογικο-πολιτικά φορτισμένου λόγου

Ελπίδα Λουπάκη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Abstract: This paper examines the different strategies applied by the translator in order to cope with the linguistic expressions of ideological and/ or political tension found in the original. It is argued that the institutional framework of each translation influences these differences in strategies. The specific argument is illustrated by two case studies: Greek translations of the French journal *Le Monde diplomatique* and Greek versions of the proceedings of the European Parliament. Concepts and methods of discourse analysis and of descriptive and functionalist approaches of translation are applied for this purpose.

Keywords: Ideology and Translation, Translating Tension, *Le Monde diplomatique*, European Parliament.

Λέξεις-κλειδιά: Ιδεολογία και μετάφραση, Στρατηγικές απόδοσης έντασης, *Le Monde diplomatique*, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

1. Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι να καταγράψει τις διαφορετικές στρατηγικές που επιλέγονται από τον μεταφραστή για την απόδοση του ιδεολογικο-πολιτικά φορτισμένου λόγου. Για το σκοπό αυτό, πρόκειται να αναλυθούν αυθεντικά κείμενα στα οποία αποτυπώνεται ιδεολογική φόρτιση και ένταση από την πλευρά του συντάκτη. Το υπό εξέταση γλωσσικό υλικό προέρχεται από δύο διαφορετικές, ως προς την πολιτική τους τοποθέτηση, πηγές, την εφημερίδα *Le Monde diplomatique* και τα πρακτικά του *Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*. Ανώτερος στόχος μας είναι να ανιχνεύσουμε τους παράγοντες που υπεισέρχονται στον τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής διαχειρίζεται την ένταση καθώς και να διερευνήσουμε τη σχέση εντολέα και μεταφραστικών επιλογών. Θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας αποτελούν οι περιγραφικές και λειτουργικές προσεγγίσεις της μεταφραστικής διαδικασίας ενώ για την ανάλυση των κειμένων χρησιμοποιήθηκαν έννοιες και τεχνικές της κειμενογλωσσολογίας και της ανάλυσης λόγου.

2. Γλώσσα, Ιδεολογία και Μετάφραση

Η γλώσσα θεωρείται φαινόμενο με πολιτική σημασία, καθοριστικό για τη διαμόρφωση της ατομικής και συλλογικής συνείδησης. Επιπλέον, η σχέση γλώσσας και ιδεολογίας εμφανίζεται άρρηκτη στο βαθμό που η γλώσσα επιτρέπει την εξωτερίκευση της ιδεολογίας αλλά και τον έλεγχο των διακινούμενων μηνυμάτων και ιδεών (Hodge και Kress 1993). Η έννοια της ιδεολογίας με τη σειρά της μπορεί να περιγραφεί είτε με τρόπο ουδέτερο ως τα «συστήματα σκέψης», «πεποιθήσεων» ή τα «συμβολικά συστήματα» που καλύπτουν μια κοινωνική δράση [όπως προτείνεται από τον Thompson (1990: 5)] είτε πιο δυναμικά συμπεριλαμβάνοντας την έννοια της «κυριαρχίας» [όπως προσεγγίζεται από τον Eagleton (1991: 101)]. Στη δεύτερη περίπτωση, η ιδεολογία περιγράφει τις διαφορετικές οπτικές γωνίες, τις αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις που ανταγωνίζονται για την επικράτηση και για την οικειοποίηση του αντιπάλου. Αυτό το στοιχείο του ανταγωνισμού πρόκειται να μας απασχολήσει στα κείμενα που εξετάζουμε, αυτή η πάλη της επικράτησης που αναπόφευκτα

φορτίζει το λόγο δημιουργώντας ένταση. Ως *ένταση* νοείται εδώ η γλωσσική πραγμάτωση των εκάστοτε ιδεολογικών συγκρούσεων. Η ένταση μπορεί να αποτυπωθεί σε σημασιολογικό/πραγματολογικό επίπεδο με την επιλογή ή αποφυγή ιδεολογικά φορτισμένων λεξιλογικών μονάδων, με τη χρήση μεταφορικών σχημάτων, με την ειρωνεία, κ.ά.¹

Η σχέση ιδεολογίας και μετάφρασης είναι διττή. Αφενός, όπως παρατηρεί η Schäffner (2003: 23), η ίδια η επιλογή των κειμένων που μεταφέρονται σ' έναν πολιτισμό στόχο – και αντίστροφα αυτών που απορρίπτονται – διέπεται μεταξύ άλλων από ιδεολογικά κριτήρια. Αφετέρου, οι γλωσσικές επιλογές του μεταφραστή, ο τρόπος δηλαδή απόδοσης του πρωτοτύπου, είναι και αυτές φορέας ιδεολογίας. Έτσι, η τάση αφομοίωσης προγενέστερων λογοτεχνικών έργων που κυριάρχησε στη μετάφραση κατά τη ρωμαϊκή εποχή ή αργότερα με τις *ωραίες άπιστες* (Mounin 2002) αντανακλά μία συγκεκριμένη ιδεολογική τοποθέτηση, ένα πλέγμα πεποιθήσεων και σχέσεων εξουσίας.

Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη εποχή, όπου η παραγωγή και διάδοση πληροφοριών βρίσκεται στο κέντρο κάθε οικονομικής δραστηριότητας (Cronin 2005: 110), ο ρόλος της μετάφρασης στη διαμόρφωση ιδεολογίας αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Όπως αναφέρεται από την Baker (2006: 36), μεταδίδοντας τα όσα συμβαίνουν σε άλλα σημεία του πλανήτη, οι μεταφραστές αναπαράγουν την επικρατούσα οπτική στο εσωτερικό του κοινωνικού ή θεσμικού σχηματισμού στον οποίο ανήκουν. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται ότι όλα τα μέλη μιας κοινότητας εξοικειώνονται με τη θεώρηση των πραγμάτων που προωθείται από τις κυρίαρχες κοινωνικές ή θεσμικές ομάδες. Ωστόσο, σύμφωνα με την Tymoczko (2003: 201) οι μεταφραστές ενδέχεται να προάγουν τα συμφέροντα μικρότερων ομάδων, οι οποίες άλλοτε αποτελούν υποσύνολο της ευρύτερης εθνικής τους ομάδας και άλλοτε όχι. Η διάδραση μεταξύ κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου και μεταφραστή δεν απασχολεί για πρώτη φορά τη μεταφρασεολογία. Όπως έχει αποδειχτεί από τις Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές, οι μεταφραστικές επιλογές του κειμένου στόχου μαρτυρούν πολλά για τις κοινωνικές, πολιτικές, ιδεολογικές αλλά και για τις κειμενικές, γλωσσικές και μεταφραστικές συμβάσεις και νόρμες που ισχύουν σε κάθε εποχή (βλ. Toury 1995, Hermans 1999).

Στα κείμενα που μελετούμε το θεσμικό πλαίσιο φαίνεται να επηρεάζει τις επιλογές του μεταφραστή, καθώς, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, εντοπίζονται εντελώς διαφορετικές, σε κάθε περίπτωση, μεταφραστικές στρατηγικές.

3. Παρουσίαση του υλικού

Το υπό εξέταση υλικό επιλέχτηκε με κριτήριο την ιδεολογικο-πολιτική φόρτιση του πρωτότυπου κειμένου αλλά και το αντίστοιχο ενδιαφέρον του πολιτισμού στόχου στο εκάστοτε θέμα. Τα κείμενα που μελετήθηκαν είναι πολιτικές αναλύσεις της γαλλικής εφημερίδας *Le Monde diplomatique* και οι ελληνικές μεταφράσεις τους, όπως δημοσιεύονται στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* καθώς και πολιτικές παρεμβάσεις Γάλλων Ευρωβουλευτών στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και οι μεταφράσεις τους στα ελληνικά που εντοπίζονται στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκή Ένωσης.² Όπως

¹ Για ανάλυση των σχέσεων μεταξύ γλωσσικών επιλογών και ιδεολογικής φόρτισης, βλ. Hodge και Kress 1993, για την αποτύπωση των συστημάτων εξουσίας στη γλώσσα, βλ. Fairclough 1989 ενώ στον πολιτικό λόγο, σημαντική είναι επίσης η έννοια του *ιδεολογικού τετραγώνου* που προτείνεται από τον Van Dijk (1997: 28).

² <http://www.europarl.europa.eu/omk/omnsapir.so/calendar?APP=CRE&LANGUE=FR>

επισημάνθηκε ήδη, πρόκειται για δύο διαφορετικές, ως προς το ιδεολογικο-πολιτικό προφίλ, τους πηγές. Η θεματολογία των άρθρων της *Le Monde diplomatique* που αναλύθηκαν καλύπτει:

α) τον πόλεμο στο Ιράκ και τη διαστρέβλωση των στοιχείων από την αμερικανική κυβέρνηση,

β) τα βασανιστήρια των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών σε κρατούμενους, και

γ) τα αίτια για την αντιστροφή του διεθνούς κλίματος υπέρ του Αριέλ Σαρόν.

Ενώ, το θέμα της συζήτησης στην Ολομέλεια είναι η άρση της βουλευτικής ασυλίας του Jean Marie Le Pen.

4. Στρατηγικές προσέγγισης της έντασης στο μετάφρασμα

Μέσα από τη μελέτη του υλικού, θα μπορούσαμε σχηματικά να διακρίνουμε τρεις στρατηγικές προσέγγισης της έντασης:

A) Στρατηγική Διατήρησης της έντασης.

B) Στρατηγική Μη Διατήρησης της έντασης.

Γ) Στρατηγική Δημιουργίας έντασης.

4.1. Στρατηγική διατήρησης της έντασης στο μετάφρασμα

Στην περίπτωση της στρατηγικής διατήρησης της έντασης ο μεταφραστής είτε επιλέγει να μεταφέρει πλήρως την ένταση του πρωτοτύπου, οπότε μιλούμε για αναπαραγωγή της έντασης, είτε διατηρεί μεν την ένταση διαφοροποιώντας την οπτική του κειμένου στόχου.

1)

‘Nous ne torturons pas’, a affirmé M. George W. Bush. C’était le 7 novembre dernier, à Panamá, à la fin d’une tournée de cinq jours en Amérique latine, région longtemps martyrisée par des régimes dictatoriaux – soutenus par Washington – qui pratiquaient massivement les ‘disparitions’ de suspects et la torture.

[Le Monde diplomatique, Ignacio Ramonet, 12/2005]

«Εμείς δεν βασανίζουμε», διαβεβαίωσε ο Τζορτζ Μπους, στις 7 Νοεμβρίου, στον Παναμά, στο τέλος μιας περιοδείας πέντε ημερών στη Λατινική Αμερική, *την περιοχή που μαρτύρησε για χρόνια κάτω από δικτατορικά καθεστώτα με την υποστήριξη της Ουάσινγκτον, καθεστώτα που εφάρμοζαν μαζικά τις «εξαφανίσεις» υπόπτων και τα βασανιστήρια.* [Ελευθεροτυπία, 04/12/2005]

2)

Spectaculièrement mis en scène, le départ des 8 000 colons de la bande de Gaza a hypnotisé la planète, désormais aveugle, sourde et muette face au sort des Palestiniens.

[Le Monde diplomatique, Dominique Vidal, 02/2006]

Η αποχώρηση των 8.000 εποίκων από τη Λωρίδα της Γάζας, η οποία *σκηνοθετήθηκε κατά τρόπο εντυπωσιακό, υπνώτισε τον πλανήτη, ο οποίος στο εξής είναι τυφλός, κουφός και βουβός* μπροστά στην τύχη των Παλαιστινίων. [Ελευθεροτυπία, 19/02/2006]

Πιο συγκεκριμένα, στα παραδείγματα όπου καταγράφεται η αναπαραγωγή της έντασης, τα στοιχεία του πρωτοτύπου κειμένου που αντανακλούν τη ρήξη ανάμεσα σε δύο ιδεολογικά συστήματα αποδίδονται με τα αντίστοιχα σημασιολογικά και υφολογικά στοιχεία στη γλώσσα στόχο. Έτσι, στο πρώτο παράδειγμα που ξεκινά με τη δήλωση του νυν αμερικανού προέδρου: «Εμείς δεν βασανίζουμε», ο Ignacio Ramonet, συντάκτης του

άρθρου χρησιμοποιεί μία σειρά από γλωσσικές επιλογές οι οποίες τορπιλίζουν αυτή τη δήλωση, όπως ‘région longtemps martyrisée’, ‘régimes dictatoriaux’, ‘disparitions de suspects’, ‘torture’, εκφράζοντας την καχυποψία του ίδιου αλλά και του κοινού στο οποίο απευθύνεται ως προς την ειλικρίνεια και την ορθότητά της. Ο έλληνας μεταφραστής επιλέγει την αναπαραγωγή αυτής της έντασης, μεταφέροντας σχεδόν αυτούσιες τις γλωσσικές συνάψεις του πρωτοτύπου ‘την περιοχή που μαρτύρησε για χρόνια’, ‘δικτατορικά καθεστώτα’, ‘εξαφανίσεις υπόπτων’, ‘βασανιστήρια’ και διατηρώντας με τον τρόπο αυτό το στοιχείο της αμφισβήτησης.

Ομοίως στο δεύτερο παράδειγμα, όπου αποτυπώνεται τόσο η ειρωνεία του συντάκτη στην επιλογή ‘Spectaculièrement mis en scène’ όσο και η καταγγελτική του διάθεση ‘hypnotisé la planète’, ‘désormais aveugle, sourde et muette face au sort des Palestiniens’, ο μεταφραστής διατηρεί τα στοιχεία αυτά στην απόδοσή του.

Στα επόμενα δύο παραδείγματα, αποτυπώνεται η στρατηγική διατήρησης της έντασης με ταυτόχρονη αλλαγή στην οπτική γωνία του κειμένου στόχου. Στην περίπτωση αυτή, η μετάφραση δεν απαλείφει την ένταση αλλά διαφοροποιεί τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκφράζεται, μετατοπίζοντας ελαφρώς το σημείο εστίασης ή προσαρμόζοντας το κείμενο στις προσδοκίες του αναγνωστικού του κοινού.

3)

Saint Sharon

[Le Monde diplomatique, Dominique Vidal, 02/2006]

Ο σφαγέας της Σάμπρα βαφτίστηκε ειρηνιστής [Ελευθεροτυπία, 19/02/2006]

4)

L’administration Bush accumule les *déboires*, y compris sur un sujet qui lui a longtemps valu de s’imposer politiquement face à ses adversaires : la sécurité nationale.

[Le Monde diplomatique, Gabriel Kolko, 04/2006]

Η κυβέρνηση του Τζορτζ Μπους *διαπράττει τη μια γκάφα μετά την άλλη*, ακόμα και στα ζητήματα που αφορούν την εθνική ασφάλεια, ένα πεδίο στο οποίο είχε εξασφαλίσει σημαντική υπεροχή απέναντι στους αντιπάλους της. [Ελευθεροτυπία, 25/06/2006]

Πιο αναλυτικά, στο τρίτο παράδειγμα ο πρωτότυπος τίτλος ‘Saint Sharon’ (κατά λέξη θα το μεταφράζαμε ‘ο Άγιος Σαρόν’)³ περιέχει ειρωνεία με βάση την πραγματολογική προσέγγιση του Grice,⁴ καθώς, όπως όλοι γνωρίζουν, ο Αριέλ Σαρόν δεν έχει αγιοποιηθεί. Η ένταση που προκαλείται από την ειρωνεία διατηρείται πιστεύουμε με την επιλογή της φορτισμένης σε αρνητικές συνδηλώσεις λεξικής μονάδας «σφαγέας» καθώς και της μονάδας ‘βαφτίστηκε’ που εδώ υπογραμμίζει το αυθαίρετο του πράγματος.⁵ Η διαφορά στην οπτική έγκειται στον περιγραφικό χαρακτήρα που αποκτά η ελληνική απόδοση. Χρησιμοποιώντας

³ Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι σε όσα σημεία προτείνονται μεταφράσεις αυτό γίνεται αποκλειστικά για λόγους κατανόησης ενώ δεν υπάρχει αξιολογική διάθεση.

⁴ Σύμφωνα με τον Grice (1975: 41-58), η ειρωνεία συνιστά συνειδητή καταπάτηση του *αξιώματος της ποιότητας (maxim of quality)*, σύμφωνα με το οποίο η συμβολή ενός ομιλητή πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ειλικρινής. Αυτό σημαίνει ότι ο ομιλητής δεν θα επιλέξει, υπό άλλες συνθήκες, να μιλήσει για κάτι που γνωρίζει ότι είναι αναληθές και άρα η ειρωνεία έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι ο ομιλητής διατυπώνει μία άποψη την οποία, εμφανώς, δεν ενστερνίζεται.

⁵ Σφαγέας, (μτφ.) αυτός που θανατώνει ανθρώπους σε σφαγή ή γενικά που προκαλεί τον άγριο και συνηθ. τον ομαδικό θάνατο ανθρώπων (Τριανταφυλλίδης-On Line). Βαφτίζω, (μτφ.) αποδίδω σε κπ. μια ιδιότητα που συνήθ. δεν την έχει ή δεν την αξίζει (Τριανταφυλλίδης-On Line).

την αντονομασία⁶ ‘ο σφαγέας της Σάμπρα’ αντί του ίδιου του ονόματος και το σύνταγμα ‘βαφτίστηκε ειρηνιστής’ στη θέση του ‘Saint’, ο ελληνικός τίτλος απαλείφει την ειρωνεία, γίνεται περισσότερο επεξηγηματικός και, ίσως τελικά, λιγότερο δριμύς.

Στο τέταρτο παράδειγμα, η γαλλική λεξική μονάδα ‘déboire’ – στην ελληνική θα μεταφραζόταν αποτυχία και παραπέμπει στην πικρή αίσθηση που αφήνει ένα δυσάρεστο γεγονός – είναι περισσότερο αρνητικά φορτισμένη από την μεταφραστική επιλογή ‘γκάφα’, η οποία διαθέτει το στοιχείο της επιπολαιότητας, της απερισκεψίας (όπως άλλωστε και η γαλλική ‘gaffe’) και είναι, θα λέγαμε, πιο ήπια. Στο σημείο αυτό υποθέτουμε ότι ένας παράγοντας που ενδεχομένως επηρέασε την επιλογή του μεταφραστή είναι οι προσδοκίες του κοινού στόχου. Πράγματι, η έννοια της ‘γκάφας’ συμπίπτει κατά πολύ με την εικόνα του αμερικανού προέδρου Τζορτζ Μπους, όπως αυτή προβάλλεται από τα ελληνικά (και όχι μόνο) μέσα ενημέρωσης. Από τον παρολίγο πνιγμό του με κουλούρι bretzel και το πέσιμο του από ποδήλατο μέχρι λιγότερα φαιδρά ζητήματα που αφορούν την εξωτερική πολιτική,⁷ η λεξική μονάδα ‘γκάφα’ συντροφεύει τον κ. Μπους ήδη από την πρώτη φορά που ήταν υποψήφιος για την προεδρία.

4.2. Στρατηγική μη διατήρησης της έντασης στο μετάφρασμα

Η μη διατήρησης της έντασης επιτυγχάνεται είτε με την ουδετεροποίηση της ιδεολογικο-πολιτικά φορτισμένης λεξικής μονάδας είτε με την πλήρη εξάλειψή της από το κείμενο στόχο. Για την ανάλυση της ουδετεροποίησης θα χρησιμοποιηθούν, όπως αναφέρθηκε ήδη, παραδείγματα από παρεμβάσεις Γάλλων Ευρωβουλευτών στην Ολομέλεια του Κοινοβουλίου, στην ψηφοφορία με θέμα την άρση της βουλευτικής ασυλίας του Jean Marie Le Pen. Πρόκειται για ένα ζήτημα που συνετάραξε τον πολιτικό κόσμο της Γαλλίας ενώ ο απόηχος του έφτασε μέχρι την Ελλάδα. Οι ομιλητές που επιλέξαμε μολονότι ανήκουν σε αντίθετα ιδεολογικά στρατόπεδα έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό την δριμύτητα με την οποία αποδοκιμάζουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους. Στα παραδείγματα που ακολουθούν παρατηρούμε ότι στοιχεία του πρωτοτύπου, στα οποία αποτυπώνεται αυτή η ιδεολογικο-πολιτική αντιπαράθεση, εξαλείφονται και στη θέση τους προτιμούνται πιο μετριοπαθείς, πιο ουδέτερες διατυπώσεις.

5)

Mais le *Sieur* Le Pen ne peut s'en empêcher. L'antisémitisme est sa passion, le négationnisme son délire. Dans sa comptabilité inhumaine, la mort d'un enfant juif, gazé parce que né Juif, est de même nature que la mort d'un soldat au combat. [Débats, Duhamel (PSE), 5/10/98]

Ο κ. Le Pen δεν μπορεί, όμως, να συγκρατηθεί. Ο αντισημιτισμός είναι το πάθος του, η άρνηση των εγκλημάτων και των βιαιοπραγιών το παραλήρημά του. Στην απάνθρωπη λογιστική του ο θάνατος ενός εβραϊόπουλου, που βρέθηκε στον θάλαμο

⁶ Λεκτικός τρόπος όπου αντί του κύριου ή προσηγορικού ονόματος χρησιμοποιείται κάποια συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη. Στην περίπτωση αυτή, αντί του ονόματος χρησιμοποιείται μια ιδιότητα του προσώπου, μια πράξη για την οποία είναι γνωστό, παραδείγματος χάρη ‘ο Πορθητής’ για τον Μωάμεθ Β’ (Τζάρτζανος 1996: 310-311).

⁷ Η τελευταία γκάφα του Μπους

Η κυβέρνηση Μπους διαπράττει για άλλη μια φορά ένα σημαντικό σφάλμα πολιτικής στη Μέση Ανατολή με το να υποστηρίζει ενεργά την ισραηλινή κυβέρνηση στην άρνησή της να αναγνωρίσει μια κυβέρνηση ενότητας των Παλαιστινίων που περιλαμβάνει και τη Χαμάς. (απόσπασμα από άρθρο που δημοσιεύτηκε στην ηλεκτρονική έκδοση *Πολίτης on-line*, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.politis.com.cy/cgibin/hweb?-A=701357&-V=archivearticles&-p>).

αερίων επειδή γεννήθηκε Εβραίος, δεν διαφέρει από τον θάνατο ενός στρατιώτη στη μάχη.

6)

Il s'agit en effet de savoir si l'un des membres de notre Assemblée dispose, en matière intellectuelle, des mêmes protections que celles que vous avez accordées aux membres des groupes majoritaires de cette Assemblée, et parfois pour des délits de droit commun. Il s'agit de savoir quelle interprétation vous donnez de la liberté d'expression. Existe-t-elle pour tous, y compris ceux qui expriment des opinions *qui ne vous conviennent pas*? [Débats, Gollnisch (NI), 5/10/98]

Στην πραγματικότητα, το θέμα είναι να μάθουμε αν ένα από τα μέλη του Κοινοβουλίου τυγχάνει, σε πνευματικό επίπεδο, της ίδιας προστασίας που προσφέρετε στα μέλη των πλειοψηφούντων πολιτικών ομάδων αυτού του Σώματος, ενίοτε μάλιστα για αδικήματα αστικού δικαίου. Το θέμα είναι να μάθουμε την ερμηνεία που δίνετε στην ελευθερία της έκφρασης. Υφίσταται αυτή η ελευθερία για όλους, συμπεριλαμβανόμενων αυτών που εκφράζουν γνώμες *με τις οποίες δεν συμφωνείτε, ...*

Πιο συγκεκριμένα στο πέμπτο παράδειγμα η επιλογή της προσφώνησης 'Sieur' έχει μειωτικό και απαξιωτικό χαρακτήρα και αποτελεί συνειδητή βολή του ομιλητή προς τον πολιτικό του αντίπαλο. Ο όρος 'Sieur' αποτελούσε στο παρελθόν τιμητικό τίτλο, ενώ σήμερα χρησιμοποιείται, κυρίως, περιπαικτικά ή ειρωνικά. Στο κείμενο που αναλύουμε ο μεταφραστής προτίμησε να αποδώσει τη μονάδα 'Sieur' ως 'κ.' (κύριος) ενώ ταυτόχρονα δεν εντοπίζονται άλλες μεταφραστικές επιλογές που να αποδίδουν την ειρωνεία σε διαφορετικά σημεία του κειμένου. Στο έκτο παράδειγμα ο ομιλητής, ομοϊδεάτης και υποστηρικτής του κ. Le Pen, τάσσεται κατά της πρότασης για άρση της ασυλίας του τελευταίου. Επιπλέον, εκμεταλλεύεται την ευκαιρία προκειμένου να προβάλει τις θέσεις του πολιτικού χώρου τον οποίο εκφράζει, αφήνοντας αιχμές προς όλα τα υπόλοιπα κόμματα. Άρα, η επιλογή της διατύπωσης 'qui ne vous conviennent pas' δεν είναι τυχαία αλλά εξυπηρετεί τους επικοινωνιακούς σκοπούς του ομιλητή. Το ρήμα 'convenir' σημαίνει εδώ 'δεν σας ταιριάζουν', 'δεν σας βολεύουν'. Χρησιμοποιώντας το συγκεκριμένο ρήμα που περιέχει το προσωπικό (και άρα υποκειμενικό) στοιχείο, ο ομιλητής υπονοεί ότι υπάρχει έλλειψη διαφανών και αντικειμενικών κριτηρίων, τα οποία να εφαρμόζονται ομοιόμορφα σε όλους τους Ευρωβουλευτές. Η λεξική μονάδα 'συμφωνώ' δεν διαθέτει καμία αρνητική χροιά και ουδετεροποιεί το ύφος του κειμένου στόχου.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η μη διατήρηση της έντασης επιτυγχάνεται επίσης με την εξάλειψη των φορτισμένων λεξιλογικών μονάδων, όπως αποτυπώνεται στα ακόλουθα παραδείγματα από ελληνικές μεταφράσεις της *Le Monde diplomatique*.

7)

Le travail de la CIA n'est vraiment pris au sérieux que lorsqu'il s'agit de permettre à son aile paramilitaire (*action wing*) de poursuivre ses missions subversives à l'étranger. *Bien sûr, toute activité de renseignement et de collecte d'informations est parasitée, sujette aux manipulations. Les connaissances objectives sont moins en cause que les stratégies politiques.*

[Le Monde diplomatique, Gabriel Kolko, 04/2006]

..., ενώ η δουλειά των αναλυτών λαμβανόταν υπόψη μονάχα όταν μπορούσε να επιτρέψει στην παραστρατιωτική πτέρυγα της υπηρεσίας (*action wing*) να επιχειρήσει αποστολές αποσταθεροποίησης. [Ελευθεροτυπία, 25/06/2006]

8)

Quant aux liens entre Al-Qaida et M. Saddam Hussein, qui auraient créé un risque de voir l'organisation islamiste apprendre le maniement des ADM – *ce sera un motif avancé par M. George W. Bush pour justifier sa guerre* –, M. Ritter a su dès la fin septembre 2001 que la vérité est exactement à l'opposé : le régime laïque de l'Irak s'opposait profondément au fanatisme islamique de M. Oussama Ben Laden.

[Le Monde diplomatique, Gabriel Kolko, 04/2006]

Όσον αφορά δε τις σχέσεις της Αλ Κάιντα με τον Σαντάμ Χουσέιν, οι οποίες υποτίθεται ότι δημιουργούσαν τον κίνδυνο να πέσει στα χέρια των φανατικών ισλαμιστών αυτό το οπλοστάσιο, ο Ρίτερ γνώριζε, από τις αρχές του 2001, ότι το κοσμικό καθεστώς του Ιράκ ήταν απόλυτα αντίθετο με τον ισλαμικό φανατισμό του Οσάμα Μπιν Λάντεν. [Ελευθεροτυπία, 25/06/2006]

Και στα δύο παραδείγματα διαφαίνεται η επικριτική διάθεση του συντάκτη αναφορικά με τον τρόπο που οι εκάστοτε πρόεδροι των Η.Π.Α. διαχειρίστηκαν τις πληροφορίες της CIA. Και στα δύο παραδείγματα εξαλείφονται τμήματα του πρωτότυπου κειμένου όπου αποτυπώνεται η συγκεκριμένη φόρτιση. Συγκεκριμένα, στο παράδειγμα 7, εξαλείφονται οι προτάσεις 'Bien sûr, toute activité de renseignement et de collecte d'informations est parasitée, sujette aux manipulations. Les connaissances objectives sont moins en cause que les stratégies politiques.'⁸ παρά το πληροφοριακό τους φορτίο και τον καυστικό χαρακτήρα γλωσσικών επιλογών όπως 'est parasitée' και 'sujette aux manipulations'. Ομοίως, στο παράδειγμα 8, παρατηρούμε την εξάλειψη της πρότασης 'ce sera un motif avancé par M. Bush pour justifier sa guerre'. Η συγκεκριμένη παρενθετική πρόταση⁹ αποτελεί ευθεία βολή κατά του Προέδρου των ΗΠΑ κι όμως αφαιρείται από το κείμενο στόχο. Μελετώντας το περιεχόμενο των προτάσεων που εξαλείφθηκαν παρατηρούμε στο παράδειγμα 7 ότι πρόκειται για πληροφορίες που επαναδιατυπώνονται και σε άλλα σημεία του ίδιου άρθρου¹⁰ ενώ η πληροφορία που αφαιρείται στο παράδειγμα 8 θεωρείται γνωστή στο ελληνικό κοινό. Η περικοπή στοιχείων που είτε επαναλαμβάνονται είτε αξιολογούνται από τον μεταφραστή ως δευτερεύουσας σημασίας για το κοινό της γλώσσας στόχου συνιστά χαρακτηριστικό της μετάφρασης δημοσιογραφικών κειμένων.¹¹

Η τρίτη και τελευταία, με βάση τα κείμενα που αναλύθηκαν, στρατηγική είναι αυτή της δημιουργίας έντασης στο μετάφρασμα.

4.3. Στρατηγική δημιουργίας έντασης στο μετάφρασμα

Το φαινόμενο αυτό θα μπορούσε να συσχετιστεί με αυτό που ο Harvey (1998: 37) ονομάζει *αντιστάθμιση (compensation)*. Η αντιστάθμιση χρησιμοποιείται από τον μεταφραστή προκειμένου να εξισορροπήσει στο μετάφρασμα την απώλεια που προκύπτει

⁸ 'Και βέβαια κάθε δραστηριότητα ενημέρωσης και συλλογής πληροφοριών πνίγεται στα παράσιτα και γίνεται αντικείμενο ύπουλων χειρισμών. Οι αντικειμενικές πληροφορίες αποτελούν πολύ λιγότερο το ζήτημα απ'ό,τι οι πολιτικοί στόχοι.'

⁹ Θα μπορούσε να μεταφραστεί: 'Αυτό είναι και ένα από τα επιχειρήματα που επικαλέστηκε ο Τζορτζ Μπους προκειμένου να δικαιολογήσει τον πόλεμό του'.

¹⁰ Για το πλήρες άρθρο βλ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 25 Ιουνίου 2006.

¹¹ Το φαινόμενο της αναδιάρθρωσης των πληροφοριών, φαινόμενο σχετικό με αυτό που αναλύεται εδώ, έχει επίσης επισημανθεί από την Schäffner (2005: 163), στη μελέτη της για τις αγγλικές μεταφράσεις άρθρων του γερμανικού περιοδικού *Der Spiegel*. Ομοίως, μελετώντας τις μεταφράσεις άρθρων από τον αγγλικό Τύπο που δημοσιεύονται σε ελληνικές εφημερίδες, η Sidiropoulou παρατηρεί ότι τα μεταφρασμένα κείμενα είναι σχεδόν πάντοτε μικρότερα σε έκταση, καθώς κάποια τμήματα του πρωτοτύπου περικόπτονται (2004: 25).

κατά τη μεταφορά κάποιων εκφραστικών χαρακτηριστικών του πρωτοτύπου. Ωστόσο στο υλικό που μελετήθηκε δεν εμφανίζεται απώλεια στο άμεσο, τουλάχιστον, κειμενικό περιβάλλον και οπότε θεωρούμε ότι πρόκειται μάλλον για αυτόνομη στρατηγική που αιτιολογείται από άλλους παράγοντες.

Έτσι, στο παράδειγμα 8, η επιλογή της προσθήκης της μονάδας ‘φανατικών’ για να περιγράψει την ‘organisation islamiste’ (κατά λέξη θα αποδιδόταν ‘ισλαμιστική οργάνωση’) φαίνεται να αυξάνει την ένταση του κειμένου στόχου, σ’ ένα σημείο όπου το πρωτότυπο δεν διαθέτει την αντίστοιχη φόρτιση. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν αιτιολογείται πραγματολογικά. Στο σημείο αυτό θεωρούμε ότι συντρέχουν περισσότερο λόγοι ιδεολογικής σαφήνειας. Συγκεκριμένα, δύο στοιχεία ενδέχεται να συνέβαλαν σ’ αυτή την επιλογή: Αφενός η δισημία του όρου ‘ισλαμισμός’ - από τον οποίο προκύπτουν οι παράγωγοι, ‘ισλαμιστής’, ‘ισλαμιστικός’ - ο οποίος ναι μεν σύμφωνα με το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής*¹² εκφράζει, μεταξύ άλλων, μία ριζοσπαστική θρησκευτικο-πολιτική ιδεολογία αλλά σύμφωνα με άλλα λεξικά όπως το *Λεξικό της Νεοελληνικής*¹³ ή το *Λεξικό των -ισμών*¹⁴ ορίζεται αποκλειστικά ως «η θρησκεία που ίδρυσε ο Μωάμεθ, μωαμεθανισμός, μουσουλμανισμός». Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα παράγωγα επίθετα διαθέτουν μια σαφώς αρνητική σημασία. Αφετέρου, τη συγκεκριμένη μεταφραστική επιλογή πιστεύουμε ότι επηρέασε το κειμενικό περιβάλλον του συντάγματος, καθώς στη συνέχεια του κειμένου αναφέρεται ο ‘ισλαμικός φανατισμός του Οσάμα Μπιν Λάντεν’ και άρα θα μπορούσε να δημιουργηθεί σύγχυση μεταξύ των δύο αναφερόμενων.

Ομοίως λόγοι ιδεολογικής καθαρότητας οδήγησαν, κατά τη γνώμη μας, τον μεταφραστή και στην επιλογή που αναλύεται στο επόμενο παράδειγμα.

9)

DU VIETNAM A L'IRAK

Quand la Maison Blanche écarte les avertissements de la CIA

[Le Monde diplomatique, Gabriel Kolko, 04/2006]

Από το Βιετνάμ στο Ιράκ.

Πονηροί πόλεμοι, ύποπτες αυταπάτες

CIA, ψέματα και παρακράτος.

[Ελευθεροτυπία, 25/06/2006]

Το απόσπασμα αυτό είναι ο τίτλος ενός από τα άρθρα που μελετήθηκαν και κατά λέξη θα αποδιδόταν ‘Από το Βιετνάμ στο Ιράκ: Όταν ο Λευκός Οίκος αγνοεί τις προειδοποιήσεις της CIA’. Ο ελληνικό τίτλος που προτιμήθηκε εδώ είναι μάλλον πιο έντονος λόγω της επιλογής των μονάδων ‘πονηροί’, ‘ύποπτες’ ‘πόλεμοι’ που αυτομάτως προδιαθέτουν αρνητικά τον αναγνώστη. Επιπλέον, η επιλογή της έννοιας ‘παρακράτος’, η οποία διαθέτει ιδιαίτερη φόρτιση και θεματοποιεί ένα ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο στην Ελλάδα, αυξάνει την ένταση. Στο σημείο αυτό εκτός της ιδιαιτερότητας που ούτως ή άλλως παρουσιάζει η μετάφραση των τίτλων,¹⁵ υπάρχει και ακόμη ένα στοιχείο που εικάζεται ότι μπορεί να επηρέασε την επιλογή του μεταφραστή να αποφύγει την κατά λέξη απόδοση του

¹² Μπαμπινιώτης 1998.

¹³ Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1998.

¹⁴ Διαμαντίδης 2003.

¹⁵ Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τίτλων στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο, βλ. Χατζησαββίδης 2000: 105-122. Για τις τάσεις κατά τη μετάφραση των τίτλων της Le Monde diplomatique στην ισπανική γλώσσα, βλ. Andújar Moreno 2006.

πρωτοτύπου. Το στοιχείο αυτό είναι η εικόνα του Έλληνα αναγνώστη της *Ελευθεροτυπίας* για τη CIA. Πράγματι σε μια μικρή έρευνα που κάναμε στο ηλεκτρονικό αρχείο της εφημερίδας, χρησιμοποιώντας ως λέξη κλειδί τα αρχικά 'CIA', προέκυψε ότι στην πλειοψηφία τους τα άρθρα ταυτίζουν την υπηρεσία με σκοτεινή δράση, αμφισβητούμενης δημοκρατικότητας. Είναι άρα πιθανό ότι, προς αποφυγή κάθε ιδεολογικής σύγχυσης ή παρεξήγησης, καθώς εδώ αντίθετα με την κοινά παγιωμένη εικόνα ο ρόλος της CIA εμφανίζεται θετικός, ο μεταφραστής απέφυγε την κατά λέξη μετάφραση και προτίμησε την ενίσχυση της έντασης. Υπ' αυτή την έννοια, μολονότι ο γαλλικός τίτλος είναι πιο πλούσιος σε πληροφορίες ο ελληνικός τίτλος είναι περισσότερο σαφής ως προς τις προθέσεις του συντάκτη του άρθρου. Αναφορικά με το θέμα, η Sidirouλου διατυπώνει την υπόθεση σύμφωνα με την οποία, όταν η μετάφραση καθιστά περισσότερο σαφές αυτό που στο πρωτότυπο υπονοείται, ο μεταφραστής γνωρίζει, μεταξύ άλλων, ότι: α) το αναγνωστικό του κοινό έχει την τάση να αμφισβητεί τα όσα διαβάζει και άρα χρειάζεται να επιστρατεύσει περισσότερο εμφαστικά εκφραστικά μέσα για να το πείσει, β) το αναγνωστικό του κοινό έχει συνηθίσει να αντιλαμβάνεται τον κόσμο μέσα από ένα σύστημα διπολικών σχέσεων και ως εκ τούτου αναμένει αυτού του είδους τη δομή στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας (2004: 32-33).

5. Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας τα όσα αναπτύχθηκαν μέχρι τώρα, οι στρατηγικές προσέγγισης της έντασης που καταγράφηκαν στα μεταφρασμένα κείμενα είναι τρεις:

- Διατήρηση της έντασης.
- Μη διατήρηση της έντασης.
- Δημιουργία έντασης.

Αντίστοιχα, οι επί μέρους τεχνικές που εξασφαλίζουν την επίτευξη της εκάστοτε στρατηγικής ομαδοποιούνται όπως ακολουθεί:

Πίνακας 1. Στρατηγικές και τεχνικές προσέγγισης της έντασης στο μετάφρασμα

Στρατηγικές:	Διατήρηση της έντασης	Μη Διατήρηση της έντασης	Δημιουργία έντασης
Τεχνικές:	Αναπαραγωγή της έντασης στο ΚΣ ¹⁶	Ουδετεροποίηση	Προσθήκη έντασης στο ΚΣ
	Αλλαγή οπτικής στο ΚΣ	Εξάλειψη	

Ως προς τους λόγους που υπεισέρχονται στην επιλογή της εκάστοτε στρατηγικής σημαντικό ρόλο διαδραματίζει – ιδίως για το μεταφραστή της *Ελευθεροτυπίας* – η επιθυμία του να αποφύγει κάθε ιδεολογική ασάφεια που θα ερχόταν σε ρήξη με την ταυτότητα του εντύπου και τις προσδοκίες του αναγνωστικού κοινού. Γενικότερα, θα λέγαμε ότι η τοποθέτηση του εντολέα, το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η μετάφραση φαίνεται να επηρεάζει τις μεταφραστικές επιλογές στα κείμενα που μελετήθηκαν. Υπ' αυτή την έννοια, δεν πρόκειται για τυχαίες και ατομικές, για τον κάθε μεταφραστή, επιλογές αλλά για λύσεις που καθοδηγούνται από διαμορφωμένες στο συγκεκριμένο περιβάλλον μεταφραστικές νόρμες.

¹⁶ Κείμενο στόχος

Το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με την άποψη της Séguinot (1988: 105), σύμφωνα με την οποία οι μεταφραστές, από τη στιγμή που αναλαμβάνουν μία μετάφραση, δηλώνουν διατεθειμένοι να διατηρήσουν την ιδεολογία που περικλείεται μέσα στο κείμενο που τους ανατέθηκε καθώς, σε περίπτωση που δεν ενστερνίζονται μία συγκεκριμένη ιδεολογία, δεν αναλαμβάνουν καν να μεταφράσουν το κείμενο που την προωθεί. Μπορεί η άποψη αυτή να βρίσκει εφαρμογή σε μεταφραστές που εργάζονται ως εξωτερικοί συνεργάτες και άρα διαθέτουν μεγαλύτερη, σχετικά, ευελιξία ή για ιδεολογικά ζητήματα που πραγματικά πλήττουν την ηθική υπόσταση του μεταφραστή αλλά σε αρκετές περιπτώσεις, και ειδικά στα παραδείγματα που αναλύθηκαν, θεωρούμε ότι ο μεταφραστής αναπαράγει, σε γενικές γραμμές, το ιδεολογικό προφίλ που έχει χαραχτεί από τον εντολέα/εργοδότη του.

Έτσι, στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου – όπως έχει αποδειχτεί και σε προγενέστερες μελέτες¹⁷ – το θεσμικό πλαίσιο προωθεί την τυποποίηση και την ομοιομορφία των εκφραστικών μέσων και γενικά αυτό που ονομάζουμε *ουδετεροποίηση*, ο μεταφραστής καταφεύγει συστηματικά στη νοηματική απόδοση, απαλείφοντας με τον τρόπο αυτό κάθε συναισθηματική φόρτιση και ένταση των εκφράσεων του πρωτοτύπου. Αντίθετα, ο μεταφραστής-δημοσιογράφος της *Ελευθεροτυπίας* εναρμονίζεται με το γενικότερο ιδεολογικό πλαίσιο της εφημερίδας και φαίνεται να προτιμά τη διατήρηση και ενίοτε την ενίσχυση της έντασης.

¹⁷ Για τον ρόλο του θεσμικού πλαισίου και την επιρροή που ασκεί στις επιλογές του μεταφραστή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βλ. Mason 2004, 2006. Για εκτενέστερη παρουσίαση του φαινομένου της ουδετεροποίησης στις μεταφράσεις των ομιλιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, βλ. Λουπάκη 2005 και Λουράκι υπό δημοσίευση.

6. Βιβλιογραφικές αναφορές

6.1. Ελληνική και ξένη βιβλιογραφία

- Andújar Moreno G. (2006). “La traduction français-espagnol des titres journalistiques du Monde diplomatique : un exemple de tension entre adéquation et acceptabilité” In *Translation Journal* 10/3. <http://www.accurapid.com/journal/37titres.htm>
- Baker M. (2006). *Translation and conflict. A narrative account*. London & New York: Routledge.
- Cronin M. (2005). “Burning the house down: translation in a global setting”. In S. Bassnett (ed), *Language and intercultural communication* 5: 2, 108-119.
- Διαμαντιδής Α. (2003). *Λεξικό των -ισμών. Από τον αβανγκαρντισμό στον ωφελιμισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Eagleton T. (1991). *Ideology. An introduction*. London & New York: Verso.
- Fairclough N. (1989). *Language and power*. London & New York: Longman.
- Grice, H.P. (1975). “Logic and conversation”. In P. Cole, J. Morgan (eds). *Syntax and semantics*, vol. 3. New York: Academic Press, 41-58.
- Harvey K. (1998). “Compensation”. In M. Baker (ed). *Routledge encyclopedia of translation studies*. London & New York: Routledge, 37-40.
- Hermans T. (1999). “Translation and normativity”. In C. Schäffner (ed), *Translation and norms*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters, 50-71.
- Hodge R. και G. Kress (1993). *Language as ideology*. London & New York: Routledge.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. (1998). *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Λουπάκη Ε. (2005). *Η διαφοροποίηση μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος: η περίπτωση των κοινοτικών κειμένων*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Loupakaki E. (υπό δημοσίευση). Shifts of Involvement in Translation: The case of European Parliament proceedings.
- Mason I. (2004). “Text parameters in translation: transivity and institutional cultures”. In L. Venuti (ed), *The translation studies reader*. London & New York: Routledge.
- Mason I. (2006). “Ostension, inference and the visibility of translator”. In *Conference proceedings of 1st Athens international conference on translation and interpretation “Translation: between art and social science”*. 13, 14 October 2006. <http://translation.hau.gr/telamon/files/IanMason.pdf>
- Mounin G. (2002). *Οι ωραίες άπιστες*. μτφρ. Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών Μετάφραση-Μεταφρασεολογία. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Schäffner C. (2003). “Third ways and new centres. Ideological unity or difference?”. In M. Calzada Pérez (ed), *Apropos of ideology. Translation studies on ideology – Ideologies in translation studies*. Manchester & Northampton: St Jerome, 23-41.
- Schäffner C. (2005). “Bringing a German voice to English-speaking readers: Spiegel international”. In S. Bassnett (ed), *Language and intercultural communication* 5: 2, 154-167.
- Séguinot C. (1988). “Translating the Ideology of Science: The Example of the Work of Alfred Tomatis”. In *TTR : Traduction, Terminologie, Rédaction* 1:1, 103-112.
- Sidiropoulou M. (2004). *Linguistic identities through translation*. Amsterdam & New York: Rodopi.
- Thompson J.B. (1990). *Ideology and modern culture: critical social theory in the era of mass communication*. Cambridge: Polity press.
- Toury G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Tymoczko M. (2003). “Ideology and the position of the translator. In what sense is the translator ‘In Between’?”. In M. Calzada Pérez (ed), *Apropos of ideology. Translation studies on ideology – Ideologies in translation studies*. Manchester & Northampton: St Jerome, 181-201.
- Τζάρτζανος Α. (1996). *Νεοελληνική Σύνταξις*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Van Dijk T. (1997). “What is political discourse analysis”. In J. Blommaert, C. Bulcaen (eds), *Belgian Journal of Linguistics*, 11: 11-52.
- Χατζησαββίδης Σ. (2000). *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος. Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

6.2. Κατάλογος κειμένων που μελετήθηκαν

1)

Κείμενο πηγή: Saint Sharon (*Le Monde diplomatique*, février 2006, <http://www.monde-diplomatique.fr/2006/02/VIDAL/13194>)

Κείμενο στόχος: Ο σφαγέας της Σάμπρα βαφτίστηκε ειρημιστής (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 19 Φεβρουαρίου 2006, http://www.enet.gr/online/online_text/c=111,dt=19.02.2006,id=56792144)

2)

Κείμενο πηγή: Du Vietnam à l'Irak. Quand la Maison Blanche écarte les avertissements de la CIA (*Le Monde diplomatique*, avril 2006, <http://www.monde-diplomatique.fr/2006/04/KOLKO/13336>)

Κείμενο στόχος: Από το Βιετνάμ στο Ιράκ. Πονηροί πόλεμοι, ύποπτες αταπάτες. CIA, ψέματα και παρακράτος. (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25 Ιουνίου 2006, http://www.enet.gr/online/online_text/c=111,dt=25.06.2006,id=10662148)

3)

Κείμενο πηγή: Tortures... (*Le Monde diplomatique*, décembre 2005, <http://www.monde-diplomatique.fr/2005/12/RAMONET/13034>)

Κείμενο στόχος: Για τα βασανιστήρια... (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 4 Δεκεμβρίου 2005, http://www.enet.gr/online/online_text/c=111,dt=04.12.2005,id=66618568)

4)

Κείμενο πηγή: Débats du Parlement européen, Séance du lundi 5 octobre 1998, Levée de l'immunité de M. Le Pen (Duhamel, PSE, <http://www.europarl.europa.eu/debats/debats?FILE=98-10-05&LANGUE=FR&LEVEL=DOC&GCSELECTCHAP=3&GCSELECTPERS=25>)

Κείμενο στόχος: Συνεδριάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Συνεδρίαση της Δευτέρας 5 Οκτωβρίου 1998, Άρση της ασυλίας του κ. Le Pen (Duhamel, PSE, <http://www.europarl.europa.eu/debats/debats?FILE=98-10-05&LEVEL=DOC&GCSELECTCHAP=3&GCSELECTPERS=25&LANGUE=EL>)

5)

Κείμενο πηγή: Débats du Parlement européen, Séance du lundi 5 octobre 1998, Levée de l'immunité de M. Le Pen (Gollnisch, NI, <http://www.europarl.europa.eu/debats/debats?FILE=98-10-05&LANGUE=FR&LEVEL=DOC&GCSELECTCHAP=3&GCSELECTPERS=26>)

Κείμενο στόχος: Συνεδριάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Συνεδρίαση της Δευτέρας 5 Οκτωβρίου 1998, Άρση της ασυλίας του κ. Le Pen (Gollnisch, NI, <http://www.europarl.europa.eu/debats/debats?FILE=98-10-05&LEVEL=DOC&GCSELECTCHAP=3&GCSELECTPERS=26&LANGUE=EL>)